

Emlékek a szakfelügyelő gyógyszerészi rendszer kezdetéből

Dr. Kovács László

„A gyógyszerészet csak akkor fog megújodni,
ha a gyógyszerészek felismerik
hivatásuk fejlődésének valódi irányát”

SCHULEK ELEMÉR

A Gyógyszerész Szakcsoport 1959. október 11-iki különdöntközyűlésén dr. Végh Antal az elnöki beszámolóban idézi – mint figyelmeztetést – Schulek akadémikus fenti gondolatát. A történelmi változások éveit követően ezen a seregszemen a fő hangsúly a „hogyan tovább” gondolatokra volt. Visszatekintve azt mondhatjuk, hogy a gyógyszer-tárak állami kezelésbe vételének a gyógyszerészi hivatás létalapjait megváltoztató eseménye után, ez alkalommal összegezték a gyógyszerészet jövőjének lehetséges irányvonalát.

Négy évtizeddel ezelőtt, a világháborút követő gazdasági nehézségek és az államosítás okozta aléltásból ébredve kellett a gyógyszerészeknek a hivatásuk jövőjét biztosító formát kialakítani. Ma a piacgazdasághoz alkalmazkodó rendszerben kell a gyógyszerészi hivatás jövőjét megalapozni. A szakmai célok azonban azonos irányba mutatnak, ezért lehet hasznos visszatekinteni a múltba és a megtett út tapasztalatait figyelembe véve cselekedni.

A közelmúlt történelmi pontosságú feldolgozását az elmúlt évtizedekben megjelent gyógyszerésztörténelmi munkákban megtalálhatjuk. Most csak a gyógyszer-tárak ellenőrző rendszerének alakulásával foglalkozó fejezetekre utalok. *Rózsa, Zboray, Kempler*, valamint *Bayer* és munkatársainak közleményei az ellenőrzési rendszer fejlődését tárgyalva megállapítják, hogy 1951. szeptember fordulópontot jelentett, mert akkor kezdték meg tevékenységüket a szakfelügyelő gyógyszerészek.

A közlemények jellegüknek megfelelően megjegyzések nélkül jelzik azokat az intézkedéseket, amelyek a szakfelügyelő gyógyszerészi rendszert bevezették. Az adatok felsorolása azonban nem érzékelteti, mit is jelentett ennek a rendszernek a létrehozása a hazai gyógyszerészet fejlődésében.

Nem érdektelen talán – a személyes tapasztalatokra és emlékekre támaszkodva – felidézni a szakfelügyelő-gyógyszerészi rendszer kialakulásának körülményeit, valamint működése kezdeti időszakának főbb vonásait.

Az államosítást követően a megyei gyógyszer-tár vállalatoknál megalakultak az ellenőrzési csoportok, amelyeknek fő feladata a gyógyszer-tárak anyagi elszámoltatása, a pénztárak ellenőrzése volt. Tagjai csaknem kizárólag megbízható pártmunkások voltak, akik laikusok lévén a szakmai kívánalmakat még megközelítően sem ismerték. A gyógyszerészeket osztályidegennek tekintették, és ebben a szellemben készítették el „vizsgálataik” jegyzőkönyvét, amelyekben a szakmai rendre és tevékenységre is többször tettek megjegyzéseket. Főlényeskedő, elfogult magatartásuk joggal sértette a gyógyszerészeket. E feszült légkörre felfigyelt az Egészségügyi Minisztérium Gyógyszerügyi Főosztálya is. *Zachár Lászlóné* gyógyszerész, a Főosztály

előadója, dr. Végh Antal professzorral, a Gyógyszerészi Kémiai Intézet vezetőjével egyetértésben kezdeményezte a gyógyszerészek bevonását az ellenőrzésbe. A megvalósítást elősegítette az akkori gyógyszerek minőségi hiányosságainak felismerése, az ellátási nehézségek enyhítésének szükségessége. Azt, hogy e feladat megoldásához a gyógyszerészi ismeretek nélkülözhetetlenek, nagyban támogatták az V. Magyar Gyógyszerkönyv előrehaladott szerkesztési munkái. Ismertté váltak azok a követelmények, amelyeket a gyógyszerek minőségével szemben támasztani kívánt az új Gyógyszerkönyv, és vitathatatlaná vált, hogy a követelmények valóra váltásához megfelelően felkészített gyógyszerész szakemberekre van szükség. A célok ismeretében 1951. kora tavaszán kezdetét vette a jelöltek kiválasztása. A megyei vállalatok feladata volt a jelöltállítás. Az akkori idők helyzetét ismerve elgondolható, hogy mit jelenthetett az a távirati felszólítás, amely szerint a címzett gyógyszerésznek másnap reggel további eligazítás végett Budapesten az Országos Gyógyszertári Központban jelentkeznie kell. Arra vonatkozóan, hogy miért, milyen indokok miatt kell jelentkezniük, csak a helyszínen kaptak felvilágosítást, amikor közölték, hogy az Egyetem Gyógyszerészi Kémiai Intézetébe kell átmenjenek szakmai vizsgára. Ilyen előzmények után nem lehetett azon csodálkozni, hogy mekkora értetlenséggel és izgalommal jelentek meg az Intézetben a jelöltek, hiszen legtöbbjük csaknem egy évtizeddel előtte vizsgázott utoljára és a háborús évek sem ösztönöztek senkit a kémiával való foglalkozásra. Végh professzorral heteken át fogadtuk az egyes csoportokat, amíg kiválasztottuk azt a 25 gyógyszerészt, akit emberi magatartása és gyógyszerészi szakmai tájékozottsága alapján alkalmasnak véltünk a feladat ellátására. A kémiai ismeretekből történt vizsgázás után még valamennyiüket meghallgatta dr. Rózsa Pál az OKI-ban gyógyszer-tári ismeretekből és az Országos Gyógyszertári Központban is vizsgáztak politikai kérdésekből. A meghallgatások véleményeit összegezve jelölték ki azokat, akik a Gyógyszerészi Kémiai Intézetben szervezett két hónapos szakmai tanfolyamon részt vehettek.

A tanfolyamot az egyetemi oktatás nyári szünetében (július-augusztus hónapban) „bentlakásos” formában szervezték. Ez azt jelentette, hogy a résztvevőket a minisztérium által bérelt lakásban (Budapesten a Rákóczi út és a Nagykörút sarkán levő gyógyszer-tár épületének legfelső emeletén) szállásolták el, eltávozást legfeljebb a hét végén kaphattak. Az elfoglaltság is igen kötött volt, mert a Hőgyes Endre utcai tanteremben elhangzott előadásokat általában 15–16 óráig laboratóriumi foglalkozások követték a hallgatói laboratóriumokban, és ezt követően a szálláshelyen politikai szemináriumi foglalkozások voltak egy-egy oktató vezetésével. Ez a beosztás igen komoly igénybevételt

jelentett, nemcsak a jelöltek, hanem az oktatók számára is. (Csupán megemlítem, hogy a tanfolyamon végzett munkájukért sem az előadók, sem a laboratóriumi foglalkozásokat előkészítő és biztosító intézeti munkatársak külön díjazásban nem részesültek.)

Az „összetartást” annak idején sokat bírálták, főként az elején tartották szükségtelemnek. Az idő múlásával a sorsközösség azonban olyan szakmai, baráti összefogást alakított ki, amelyik a későbbi munkájuk során rendszeresen kölcsönös segítségadást eredményezett. Annak ellenére, hogy a csoport összetétele korban és felkészültségben egyaránt igen sokrétű volt, a gyógyszerészi hivatás iránti elkötelezettségben egyformák voltak. A jó együttműködést az is segítette, hogy egyikük sem volt párttag, és mind a szemináriumi beszélgetésekben, mind a késő éjszakába nyúló szakmai vitaközpontokban őszinte és nyílt eszmecserék alakulhattak ki. Ezek erősítették meg azt a meggyőződésüket, hogy a tanfolyam befejezését követő munkájuk során a szakmai követelmények következetes érvényesítése és a gyógyszerészek érdekeinek védelme is elsődleges feladatuk lesz.

Az elsajátított ismeretekkel mindnyájan eleget tudtak tenni a kívánalmaknak. Ezért a tanfolyam befejeztével a felsőbb vezetés nem kívánt személyenkénti vizsgáztatást, hanem a tanfolyam záró értekezletén, előzetes kijelölés alapján, a tanfolyam egyes témaköreinek anyagáról tartottak beszámolókat a megjelent vezetőknek. Talán ezzel is magyarázható, hogy a szakfelügyelői tanfolyam elvégzéséről az írásos igazolást csak 1962 végén az Országos Gyógyszerészeti Intézet adta ki *Hunfalvi Géza osztályvezető* aláírásával. Mindaddig senki sem hiányolta az igazolást, igaz, hogy az első tanfolyamot követően az újabb szakfelügyelő gyógyszerészek képzésének rendje csak az Országos Gyógyszerészeti Központban kialakult elgondolás szerint alakult. Ugyan 1952 elején a Gyógyszerészi Kémiai Intézetben volt még egy kisebb létszámú rövidebb tanfolyam – a nyári tanfolyam összevont és rövidített anyagával –, de ezt követően az újabb jelöltek a Budapesti Szakfelügyelői Laboratóriumban, az ottani szakfelügyelő gyógyszerészek támogatásával egy hónapos gyakorlati időben sajátították el a szükséges ismereteket. A gyakorlat befejezésekor *Hunfalvi Géza*, mint országos vezető-szakfelügyelő számoltatta be a jelöltet, és ha megfelelt, engedélyezte munkába állítását.

Ez a rendszer 1955-ben megváltozott. Az Országos Gyógyszerészeti Központ átszervezésekor az Egészségügyi Minisztérium Anyagellátási Igazgatósága Műszaki Fejlesztési Osztályának laboratóriumát bízták meg a szakfelügyelő-gyógyszerészek képzésének és továbbképzésének feladatával. A képzés alapját az addigi tapasztalatok figyelembe vételével kialakított tematika képezte. A Műszaki Fejlesztési Osztály javaslatára a képzés vizsgával zárult. A vizsgabizottság elnöke *dr. Végh Antal* professzor lett, tagjai az országos vezető-szakfelügyelő gyógyszerész és a Műszaki Fejlesztési Osztály képviselői voltak. Ez lett az alapja a mai szakfelügyelő gyógyszerész képzésnek is, amely később az Orvostovábbképző Intézet programjába épült be.

Amilyen változatosan alakult a képzési rendszer, ugyanúgy a szükség alakította a szakfelügyeleti rendszer működésének szabályait is. Az első tanfolyamot megelőző elkép-

zelés szerint, az ellenőrzés függetlenségének biztosítása érdekében a megyei tanácsok egészségügyi osztályain kívánták kialakítani a szakfelügyelő gyógyszerészi munkaköröket. A tanfolyam befejezésekor azonban már csak Baranya, Hajdú-Bihar és Pest megyében szervezték így a gyógyszerész-felügyeleti állásokat, a többi megyében a Gyógyszertár Vállalatok keretében kellett a munkaköröket betölteni. A munkakörök létesítéséről az Egészségügyi Minisztérium határozata intézkedett, kilátásba helyezve az ellenőrzés rendszerét szabályozó rendelet kidolgozását is. (Ez a rendelet azóta sem jelent meg.) Ez az átmeneti jellegű szabályozás a szakfelügyelői rendszernek részben előnyös volt, részben több nehézséget is okozott. Előnyös volt abból a szempontból, hogy több lehetőséget nyújtott az ellenőrzés módszereinek megválasztásában, de hátrányos volt amiatt, mert nem biztosított olyan szabályozást, amely segítséget adhatott volna a munkájuk során ért támadások, mellőzések ellen. A teljesség érdekében meg kell említeni, hogy a három említett megyében is rövid idő után megszüntették az egészségügyi osztályokon a gyógyszerészi felügyelői munkaköröket és a többi megyéhez hasonlóan itt is a megyei vállalat feladatává tették a szakfelügyelői munkakör létesítését.

Az ellenőrző munkát az Országos Gyógyszerészeti Központban működő vezető-szakfelügyelő gyógyszerész hangozta össze, akinek feladata volt valamennyi szakfelügyelő szakmai irányítása, az ellenőrző feladatok megjelölése, valamint a szükséges támogatás lehetőség szerinti biztosítása. Erre az egyes szakfelügyelőknek nagy szükségük volt, hiszen tevékenységük megkezdésekor az addigi laikus ellenőrök helyébe kellett lépjenek. Az akkori vezetés elvárta volna, hogy a gazdasági, pénzforgalmi ellenőrzést továbbra is ellássák és nehezen fogadták el a kifejezetten szakmai vonatkozású felügyeletet. Amiatt is támadtak ellentétek, mert a szakmai követelmények betartásának gazdasági kihatásai is voltak. Emlékeztető az az országos értekezlet, amelyen, a minisztériumi vezető szabatáznak minősítette az egyik szakfelügyelő azon kérését, hogy a Minisztérium támogassa hűtőszekrények beszerzését a hűvös helyen tartandó gyógyszerek elhelyezésére. A megszakított értekezletet csak hosszabb szünet után lehetett folytatni, miután az érdekelteket meg lehetett győzni az elgondolás helyességéről. Mindezeknek személyi következményei is voltak, azonban az ilyen és hasonló esetek a gyógyszerészek körében erősítették a szakfelügyelők iránti bizalmat. Mind szélesebb körben ismerték fel a segíteni akarást és azt, hogy összefogással nemcsak a gyógyszerészet egészének fejlődését segíthetik, de az egyes gyógyszerészeknek is a javára lehetnek. Ha ennek ellentmondóan voltak is tiltakozások vagy személyes ellentétek, nagy általánosságban ezek orvosolhatók voltak és a felügyeletet gyakorló, valamint a gyógyszertárban dolgozó gyógyszerész között a közös cél elérése érdekében egymást támogató kapcsolat alakult ki.

A szakfelügyelők nemcsak megállapították a gyógyszer-minták vizsgálatakor észlelt hibákat, hanem azok okainak felderítésére is törekedtek. Ennek során vált nyilvánvalóvá például, hogy a gyógyszertárakban végzett hígítások (savak, ammónia, szesz stb.) hibáit az eredeti töménységek ismeretének hiánya okozza, ugyanis a nagykereskedések és a megyei raktárak is a töménység pontos megjelölése nélkül szállították ki a gyógyszertárba a különböző készítménye-

ket. A szakfelügyelők javaslata alapján rendelték el a hatóanyag töménység pontos feltüntetésének kötelezettségét. A gyári gyógyszerkészítmények organoleptikusan is észlelhető minőségi hibáira is rámutattak, és azok kiküszöbölésének érdekében tették a szakfelügyelők kötelességévé a gyári készítmények sorozatonkénti rendszeres organoleptikus vizsgálatát és a hiányosságok jelentésének kötelezettségét.

Mindezek ma már természetes feladatoknak, rutinszerűen elvégezhető ellenőrző tevékenységnek tekinthetők. A kezdeti időszakban azonban, amikor megynként 1–2 szakfelügyelőre hárult minden szakmai feladat ellátása, bizony ez igen nagy gondot jelentett. Fel kellett állítani a szakfelügyelői laboratóriumokat, és az ott végzendő munkához segítséget a legjobb esetben is egy asszisztens jelentett. Az összetett gyógyszerek ellenőrzéséhez nem voltak kidolgozott előírások, útmutatást az irodalomban közölt módszerek nyújtottak csupán. Nagy segítséget jelentett, hogy ezeket a különböző folyóiratokban közölt módszereket dr. Küttel Dezső és dr. Kerbolt Kornél szakfelügyelő gyógyszerészek összegyűjtötték és e sorok írójának közreműködésével jegyzet formájában közreadták. Hosszabb időn át ez volt az egyetlen előírásgyűjtemény, amely segítette az összetett gyógyszerkészítmények vizsgálatát.

Amikor értékeljük ezeket a tevékenységeket, figyelemmel kell lennünk arra is, hogy a gyógyszertárak helyszíni ellenőrzése a közlekedési nehézségek miatt a mainál sokkal több időt vett igénybe. A vállalatok nem tudtak rendszeresen járművet biztosítani és a tömegközlekedés eszközei mellett gyakran kerékpárt igénybe véve tudták csak teljesíteni feladatukat.

A szakfelügyelői tevékenység kezdeti időszakának emlékeit emlegetve nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a háborúban megrongálódott gyógyszertárak helyiségeinek, berendezéseinek a felújítása is annak az időszaknak volt a feladata. Ezeket a problémákat és igényeket is a szakfelügyelő gyógyszerészek ismerték legközelebről, így ők kezdeményezték a legtöbb felújítást. Nem véletlen tehát, hogy szakfelügyelő gyógyszerészek voltak azok, akik a hálózatfejlesztéssel elsők közt foglalkoztak. Küttel, Kempler, Ragetti, és Kotsy közleményei megalapozói voltak a hálózatfejlesztés tervszerű művelésének.

Az első évek lendülete az idő előrehaladtával csökkent. A gyógyszerellátás mindinkább kialakuló és rendezettebbé váló új rendszere – a felmerülő újabb és újabb feladatok ellenére – a megszokottságot előtérbe helyező, alkalmazkodó magatartást váltott ki. De zavaró szakmai viták, ellentétek is kialakultak. Ilyen volt például, hogy a főgyógyszerész munkakör bevezetését követően több helyen is felmerült a kérdés: ki legyen a vállalatoknál a szakmai kérdésekben

felelős irányító, a főgyógyszerész-e, vagy a szakfelügyelő gyógyszerész? Az egységes irányítás is csökkent, amikor 1957 elején a gyógyszertár vállalatok felügyelete és irányítása a megyei tanácsok hatáskörébe került. Ez a változás a helyi érdekeltségek előtérbe kerülésének kedvezett és lazította a szakfelügyeleti rendszer egységes irányításából adódó hatékonyságot, bár az is igaz, hogy a laikus igazgatók helyét rövidesen gyógyszerész-igazgatók töltötték be, és ezzel egyidejűleg a szakmai feladatok is megosztódtak.

A szakfelügyelő gyógyszerészek ellenőrző, ill. a gyógyszerminőségét biztosító tevékenysége mindinkább adminisztratív jellegűvé vált. Több helyen újra feladatuk lett, a pénztár ellenőrzése, központi rendelkezések végrehajtásának mechanikus vizsgálata. Háttérbe szorult a gyógyszerészet fejlődésében elért eredmények továbbadásának illetve alkalmazásának támogatása. E folyamatok készítették 1990-ben Zádeczky Sándort a Quo vadis szakfelügyelet? című közleményének megírására.

Zádeczky a közlemény megjelenésekor még nem számolhatott az időközben bekövetkezett változásokkal, de már jelezte, hogy az ellenőrző rendszernek azon a formáján, amelyet a szakfelügyelet képviselt, változtatni kell. Még inkább időszerű ez a magángyógyszertárak elterjedését követően és a gyógyszertárak privatizálása is szükségessé teszi az ellenőrzés rendszerének felülvizsgálatát. A tisztii gyógyszerészi hálózat kialakítása már ennek a kezdetét jelzi.

Az elmondottak – úgy vélem – hozzájárulhatnak annak felismeréséhez, hogy milyen erőt jelent az összefogás, egy közösséget és annak szakmai meggyőződését veszélyeztető folyamat elhárításában. Az államosítást követően szétzilált, a támadásokkal megfélemlített gyógyszerész társadalmat a jól meggondolt cél érdekében össze lehetett fogni és közös akarattal minden nehézség ellenére érvényesíteni lehetett a gyógyszerészi hivatás igényeit. Hogy ebben a munkában mit jelent az elhivatottság és összefogás, azt a szakfelügyelő gyógyszerészi rendszer kezdeti tevékenysége is bizonyíthatja.

Napjainkban is számos nehézséget kell legyőzniük a gyógyszerészeknek. Megtalálhatók a jövő kialakítását kereső különböző törekvések között a gyógyszerészet szellemétől idegen irányzatok is. Az eltelt évtizedek tapasztalatai mutatják, hogy Schulek Elemér idézett gondolata ma is helytálló: a gyógyszerészetnek meg kell újhódnia. Ezt akkor érhetjük el, ha nemcsak felismerjük hivatásunk fejlődésének valódi irányait, de annak megvalósulása érdekében, összefogva, egységes akarattal, ennek megfelelően tevékenykedünk.

L. Kovács: *Memories from the beginning of the system of technical supervision of pharmacies.*

Budapest, Zrínyi u. 3 – 1051

Induló magánpatika szakgyógyszerészt keres.
Válaszokat a megjelenés időpontjától két hétig
„Szakmai önállóság, anyagi biztonság” jeligére kérjük az újság címére!
Minden jelentkezőnek frásban válaszolunk.